

A TÁJÉKOZTATÁS OKTATÁSÁNAK MÓDSZEREI

FERENCZI ZSUZSANNA

Minden szakképzés három kérdés alapvetően:

- mire kell képesnek lennie a végzett hallgatónak?
- mi a képzés tartalma, a szakterület alapvető ismeretanyaga?
- milyen módszerekkel történik az oktatás?

Így van ez a könyvtárosképzésben nagy fontosságú tájékoztatás esetében is, kiegészítve azzal, mit is tekintünk tájékoztatásnak. A továbbiakban ezekre a kérdésekre szeretnénk választ adni, az idáig szerzett jó és rossz tapasztalatok alapján.

A képzés célja és tartalma

A főiskoláról kikerülő hallgatónak nemcsak korszerű ismeretekkel kell rendelkezniük, hanem képeseknek kell lenniük minőségileg jobb munkára, s magatartásuknak is előrevivő energiát kell sugározni.

Korszerűsége szakmánkban elsősorban a számítógépesítést szokták érteni. Nagyon fontos, hogy a hallgatók tudják, a számítógép az információk másféle kezelését, feltárását, visszakeresését igényli, de azt is tudniok kell, hogy a gép csak eszköz és nem cél. Szükség van ezért a számítógéppel készült szolgáltatások megismerésére, s minél gyorsabban lehetővé kellene tenni például az online kereséssel való megismerkedésüket, de nem szabad azt gondolniok, hogy valami alapvetően másról van szó, mint amit eddig is elvártunk a könyvtártól. A könyvtár kezdetektől a legmagasabbrendű emberi teljesítménnyel, az ismerettel foglalkozott. A számítógép eszköz az ismeretek kezeléséhez, közvetítéséhez, vagyis működtetéséhez. S ameddig – feltételek hiányában – nem tudjuk a hallgatókat megtanítani a számítógépes keresésre, addig az elméleti anyag mellett – melynek helyes mértékét és arányát a jövő fogja megmutatni –, csak nyitottságra és bizalomra nevelhetjük őket a számítógép iránt.

Tekintsük korszerűnek azt is, ha a könyvtárak munkája – a meglevő lehetőségeken belül – minőségileg jobb lesz. Ha az olvasónak a nagy szakkönyvtárban nem kell kálváriát járnia, riasztó használati szabályzatot megtanulnia, kellenen és elutasító magatartású tájékoztató könyvtárosokkal találkoznia, akik segítség helyett arra célozgatnak, hogy mely más könyvtárban található választ problémájára, közelharcot vívnia egy másolat elkészítéséért, melyet majd 14 nap múlva kap kézhez.

Tekintsük korszerűnek azt a tájékoztató szolgáltatást, mely legyen az kurrens bibliográfia vagy referáló lap, vagy bármi – valóban az új eredményekről tájékoztat, gyorsan és színvonalasan.

Tekintsük korszerűnek azt a közművelődési könyvtárat, mely nem a tudományos cím megszerzését és a reprezentatív kiadványok sokaságának előállítását tekinti elsődleges céljának, hanem minden, erre igényt tartó olvasó személyes segítségét, támogatását szóban és feliratokkal, katalógusokkal és gyors, pontos, emberhez igazodó tájékoztató szolgálattal.

Az ilyen könyvtárak létrehozásáért dolgozó könyvtárosokat kell/kellene képeznünk. Mivel a magyar könyvtárügy különösebb extenzív fejlesztésére a közeljövőben nem számíthatunk, az emberi minőség emelése a fő lehetőségünk. Mire is kell képesnek lennie a végzett hallgatónak?

- a) Bármely típusú könyvtárban az egyes részfeladatok ellátására, a központi könyvtári és információs szolgáltatások fogadására és közvetítésére, az olvasó-felhasználó és a dokumentumok közötti kapcsolatok létrehozására,
- b) kisebb intézményekben a szabványok és normatív előírások alkalmazásával a könyvtárosi és információs tevékenység, a szakmai munka elvégzésére, megszervezésére és irányítására,
- c) a differenciált szervezetű intézményekben a részfeladatokat végző szervezeti egységek irányítására.¹

Bizonyos, hogy a főiskolának nem zsugorított, vagy nivótlanabb egyetemi képzést kell nyújtania. Másét máshogyan kell tanítanunk. A főbb különbségeket *Tóth Gyula* így vázolja: "... az egyetemi képzésnek nagyobb léptékben gondolkodó, elméletileg és történetileg jobban megalapozott ismereteket kell nyújtania, ezzel szemben a főiskolai képzésnek jobban kell ügyelnie a jártasságok és készségek ... kialakítására."² Ez a tájékoztatás területén azt jelenti, hogy a hallgatóknak ismerniük kell a tárgy fogalmi apparátusát, a visszakereső tájékoztatás módszereit és eszközeit, a szétszóró szolgáltatásokat, jártásoknak kell lenniük ezek készítésének technikájában, meg kell ismerniük a tájékoztatás iránti igényeket, és ezek egy könyvtár, központi szolgáltatások, illetve más tájékoztatási intézmények felhasználásával történő kielégítésének módjait.

A tantárgy a könyvtári tájékoztatás címet viseli; hogyan is értelmezhető az ismeretanyag tartalma?

Két levelező hallgató vizsgázott az elmúlt félévben. Arra a kérdésre, mit ért a tájékoztatás fogalmán, az egyik úgy válaszolt, hogy például azt a referáló lapot, amit munkahelye, egy nagy könyvtár kiad. A másik hallgató szerint tájékoztatás, ha az olvasó bejön a könyvtárba, kérdez valamit, és erre a könyvtáros válaszol. A két jelölt nehezen tudott megállapodni abban, hogy mindkét tevékenységi forma része a tájékoztatásnak, de csak része, s egyikük sem az egészről beszélt. Ezzel a kissé extrém példával azt szerettem volna megvilágítani, hogy mennyire függ a szakterület értelmezése a meghatározó helyzetétől. Mind a közművelődési könyvtárban, mind a szakkönyvtárban dolgozó kolléga – nagyon vulgárisan – a részt emelte egészé, a kapcsolatok és összefüggések ismeretének hiányában. Mindez sajnos nem csak a vizsgázó hallgatónál tapasztalható.

Véleményem szerint a tájékoztatást mindenképpen folyamatnak kell tekintenünk, mely a dokumentumba foglalt információ és a felhasználó között kapcsolatot hoz létre. Ez a kapcsolat, vagyis az információközvetítés folyamata lehet eseti, egyedi, illetve folyamatos, állandó. Mindkét lehetőség nagyon sok formában valósulhat meg, attól függően,

hogy a felhasználónak mik az igényei, illetve mi a szükséglete. (A szükségleteket társadalmilag is indokolt igénynek tekintve.)

A fenti elemek a tájékoztatás több definíciójában is szerepelnek, több más momentum mellett.^{3, 4, 5, 6} Galvin a tájékoztató szolgálat minimumát az alábbiakban jelöli meg: útbaigazítás a könyvtár, a katalógusok és a legfontosabb kézikönyvek használatához, eligazítás az információs szükségletnek megfelelő könyvek, folyóiratok, egyéb anyagok közt, tényszerű adatszolgáltatás. A tájékoztató szolgálat kibővítése: irodalomkutatások és bibliográfiák készítése, útmutatók, indexek készítése, referálás, fordítás, SDI-szolgáltatások, szerkesztői, kiadói tevékenység.⁷ Vannak definíciók, melyek szerint tájékoztató tevékenységnek csak az új ismeretek közvetítése minősül, a többi felvilágosítás, referenzs.⁸ Talán mégis inkább Galvin körülírásával érthetünk egyet, melyben a referenzs a tájékoztatás része, viszont a tájékoztatás nem csak és kizárólag könyvtári tevékenység.

A képzési célok és a tájékoztatás fogalmának értelmezése mellett szükségesnek látszik röviden a tananyagról is szólni.

A tájékoztatás oktatása két pontról indítható: vagy az olvasói, felhasználói igényektől, vagy az információ létrejöttétől. Didaktikai okokból az utóbbit választottuk. Hallgatóink megismerkednek a tudomány fogalmával, funkcióival korunk tudományfejlődésének jellemzőivel. Mindez azért szükséges, hogy nyilvánvalóvá legyen: a tudomány termeli az információt, s ugyanakkor elsődleges felhasználója is. Foglalkozunk az információ mibenlétével, jellemzőivel. Az információk dokumentumokban való rögződése okán erős hangsúlyt kapnak a különféle primer és szekunder dokumentumtípusok. Majd foglalkozunk az olvasói, felhasználói igényekkel, és az ezt feltáró igény- és szükségletvizsgálatokkal. Minthogy az információ felhalmozódása és az igények erősödése hozta létre a tájékoztatást, ezt olyan átfogó kategóriának tekintjük, melynek része a történetileg kialakult referenzs és a dokumentáció is. Az informatikát a tudományos tájékoztatás elméletének tartjuk.

Az oktatás hangsúlyos részét képezik a különféle tájékoztató szolgáltatások. Részletesen foglalkozunk mind a visszakeresés, mind a szétsugárzás különféle lehetőségeivel. A passzív tájékoztatás módjai igénylik a segéd- és kézikönyvek különféle típusainak alapos és részletes megismerését szakterületek szerint. A szétsugárzó szolgáltatások felhasználási lehetőségeivel, illetve bizonyos típusainak készítésével (referátum, tömörítvény stb.) is foglalkozunk. Része a tananyagnak az egyes információs központok működése, illetve a nemzetközi információs rendszerek szolgáltatásainak megismertetése.

Az oktatás módszerei

Az előadásról keveset lehet szólni. Ott az oktató beszél a véleménye szerint legfontosabb kérdésekről, lehetőleg minél több példával, illusztrációval, elkezdett és félbehagyott idézettel törekszik mondanivalója színesebbé tételére. Buzdítja a hallgatókat a szakirodalom olvasására, a tájékoztató eszközök alapos megismerésére, a gyakorlat megfigyelésére.

Elméleti jellegű szemináriumok

A szemináriumokat leginkább a hallgatói aktivitás szintereinek nevezhetném. Több típusuk van; vegyük először az elméleti jellegűeket.

Anyagkövető szemináriumot tartunk olyan elméleti kérdések vizsgálatára, melyekre az előadások nem térhettek ki részletesen. Ilyen témák például a magyar tudományos élet szervezete, az UBC program, a számítógépes szolgáltatások a társadalomtudományok területén; egy-egy nagy könyvtár tájékoztató tevékenységének vizsgálata a szakirodalom, esetleg személyes tapasztalat alapján. A referátumok az oktató által megjelölt, illetve a hallgató által gyűjtött szakirodalom feldolgozásával készülnek.

Hasonló feladatot jelentenek, csak jóval kisebb területre vonatkoznak, s ezért elmélyültebb munkát is kívánnak a részproblémákról szóló szemináriumi dolgozatok (pl. a repertóriumok szerkesztéséről, az adatbankokról, a könyvtárhasználati útmutatók, tájékoztatók szolgáltatásokat propagáló szerepéről, a gépi indexekről). Míg az elsőként említett szemináriumtípus mindenki számára fontos, alapvető kérdésekkel foglalkozik, e második már a speciális egyéni érdeklődésre is tekintettel van. E referátumok készítői inkább önmaguknak dolgoznak, s kevésbé az egész csoportnak, így e szemináriumi beszámolókból már több szakdolgozat, illetve tudományos diákköri dolgozat nőtt ki. A leginkább mozgósító hatásúak a szakmai vitákról szóló beszámolók. (Pl. információs forradalom vagy az információ inflálódása; az Időszaki Kiadványok Repertóriumának változásai; véleményütközések a hungarika bibliográfia terén stb.) E dolgozatoktól nem csak azt kívánjuk meg, hogy a hallgató saját álláspontot alakítson ki, hanem, hogy vitát is tudjon kiváltani, s azt valamilyen módon le is tudja zárni.

Újabb típusa a szemináriumoknak, amikor egy-egy könyvtár meglátogatása során az előre jól felkészült hallgató teszi fel az adott könyvtár működésére, szolgáltatásaira stb. vonatkozó kérdéseket a csoport nevében. Ugyanez a forma alkalmazható vendégelőadó fogadásakor is. A személyes tapasztalatok ütköznek az elmélettel, s főleg a "szakirodalommal" akkor, amikor a közművelődési könyvtári tájékoztatásról szóló referátum után az a hallgató kért szót, aki egy délután minden lépését követte az ügyeletes tájékoztató könyvtárosnak.

Az elméleti jellegű szemináriumok közé soroljuk azt is, amelyen a referáló hallgató tájékoztató eszközöket mutat be, elemez, vagy hasonlít össze, és vizsgálja felhasználási lehetőségeiket. (Pl. a szótárak különféle típusai és felhasználási lehetőségeik, magyar történeti szintézisek szerepe a tájékoztatásban, folyóiratok informatív rovatainak vizsgálata stb.) Akkor jók ezek a referátumok, ha aktivizálják a csoportot a kézben levő műszerek használatára. A szemináriumi beszámolók, referátumok természetesen nagyon változatos színvonalúak. Vannak közöttük elmélyült, alapos dolgozatok, néha ellentmondásokat fel-táró, problémafelvető munkák is. Találkozni "megcsináltam, mert ez volt a dolgom" jellegű viselőkkel, s néha felületes, nemtörődöm produkciókkal is. Ennek részben az az oka, hogy a hallgatók nem is annyira témát választanak a félév elején, hanem időpontot. Arra törekszenek, hogy a jó néhány tárgyból elvállalt referátumok (néha 8–10) időben ne ütközzenek. Ennél is nagyobb baj, hogy kevés hallgató készül alaposan a szemináriumokra, bár ez nemcsak a könyvtárosképzésben tapasztalható, hanem az egész felsőokta-

tásban is. Oka elsősorban nem a túlterhelésben, hanem a hallgatók idejének szétforgácsozásában rejlik.

Gyakorló, feladatmegoldó szemináriumok

A szemináriumok második csoportja gyakorló, feladatmegoldó jellegű. Előfeltétel, hogy megfelelő nagyságú és színvonalú kézikönyvtárral, katalógusokkal rendelkező könyvtárban tartsuk meg őket. Ilyenkor minden hallgató egyéni, önálló feladatot kap, amelyet részletesen megbeszélünk mindenkivel. Alapelv, hogy a feladatok zöme minden évben új legyen. Kivételként kerül sor egymást követő években ugyanazon kérdések kidolgozására azzal a céllal, hogy a hallgató összehasonlíthassa munkáját elődjével. Ritkán, korábban elkészült munkákat adunk hallgatóink kezébe azzal, hogy elemezzék azokat, s próbáljanak jobb megoldást találni.

Egyes szemináriumokon gyakorolni kell az egyes dokumentumtípusok felismerését. Például valamelyik szakterület vagy intézmény egy éves fejlődését bemutató évkönyvet kell találni, valamely szabványt, vagy antológiát, amelyben Puskin versek találhatóak, iskolai értesítőt stb. Más alkalommal tájékoztató eszköztípusokat kell keresni (sajtó-bibliográfiát, egy szakterület másodfokú bibliográfiáját, címtárat, történeti kresztomátiát, kurrens politikai bibliográfiát), s ezeket az ismert szempontok alapján elemezni.

A feladatmegoldó szemináriumok nagyobb részében referenz kérdésekre kell válaszolni, valamilyen téma irodalmát összeállítani, vagy alaposabb irodalomkutatót végezni.

Nagy fontosságot tulajdonítunk annak, hogy a hallgatók képesek legyenek helyesen lefolytatni a referenz interjút. Miután megismerkedtek a verbális és nem verbális kommunikáció szerepével, néhány helyzetgyakorlatot végeztetünk velük: 12 ilyen szituációt videoszalagra is felvettünk. Rendkívül érdekes megfigyelni, hogy a hallgatók milyen olvasót találnak ki (agresszív, tudálékos, bizonytalan, bizalommal teli), milyen problémát hoznak (nyúlketrec gyártásától a fallikus dalokig), s főleg azt, hogy milyen viselkedési hibákat követnek el, hogyan vétenek a kérdés logikussága ellen, hogyan adják fel, ha nem találnak választ.

E kísérleteink első tanulsága, hogy a kapcsolatfelvétel, a partneri viszony kialakításának megtanulásához nem elegendő néhány óra; talán egy féléves speciálkollégiumot kellene indítanunk.⁹

A referenz kérdés megoldásának második része – a keresési stratégia kialakítása – legalább annyi gondot okoz, mint a referenz interjú. Mennyire más elméletben tudni a kérdés megoldásának menetét onnan kezdve, hogy a témát elhatároljuk, szinonimákat keresünk, tárgyszavakat fogalmazunk, egészen odáig, hogy ellenőrizzük az eredményt. A valóságban hallgatóink bizony gyakran követnek el hibákat, leginkább azért, mert vagy nem tisztázták pontosan a kérést, vagy nem tudták kiválasztani a megfelelő tájékoztató eszközöket, esetleg nem is ismerik őket. A feladat elvégzése során támaszkodhatnak egy magyar viszonyokra adaptált, tájékoztatósi folyamatábrára.¹⁰

Bibliográfiai és faktografikus adatok keresése

A bibliográfiai és faktografikus adatok keresésekor arra törekszünk, hogy a kérdések valóságosak, illetve lehetőleg csak több lépcsőben legyenek megoldhatók. A kérdéseknek

problémákat kell hordozniok, s nem szabad rejtvényekké válniok. Például: hogyan lehet a szölofajtákat minősítetni? – Az üzemi balesetek száma hogyan aránylik a közúti balesetekhez? – Hallottam valakiról, hogy a felszabadulás után béliisztázták; ez mit jelent? – 1945-től napjainkig hol és mikor végeztek atombomba kísérleteket? – Mik voltak a csuklyás könyvek? – Egy tudományos módszert Delphi-módszernek neveznek; mi ez? – Mi Augsburg város címere? – Mióta tagja a Szovjetunió a Berni konvenciónak? – Petőfi korában mennyi idő alatt ért el egy levél Bécsből Pestre? – Hol gyártanak Magyarországon hajlított fából bútort? – Egy zenetudós neve után látható a következő rövidítés: F. R. C. M.; ez mit jelent? – Mi az esettanulmány definíciója? – Ulf Himmerstrandról a Nemzetközi Szociológiai Társaság elnökéről kérünk adatokat. – Petru Gróza nagy szerepet játszott az Ekésfrontban; mi az Ekésfront? – Mit jelent az, hogy – Mikszáth írja valahol – X.Y. valaki Herbertje? – Mit jelent "az új gazdasági rend" fogalma? – Ki kaphat éjszakai pótlékot? – Toynbee: Anglia gazdasági forradalma c. művéről jelent-e meg marxista bírálat? – Proudhon: A munkásosztály politikai kapacitása c. műve bibliográfiai adatait keressük. – Könyvtárközi kölcsönzéshez az alábbi mű pontos leírása kell: a moldvai katolikusok 1646–47-évi összeírása. – Széchy Éva a Római Klub képzési-nevelési koncepciójáról írt cikkének adatai kellenének. – Megvan-e a Csemege-kódex a könyvtárban? – kérdezi valaki telefonon. – Hankiss: Diagnózisok c. művében hivatkozik egy közlésre az országos életmód-, életminőség- és értékrend vizsgálatban (1978); adatai? – A Műszaki Bibliográfiai Közleményeknek milyen számai jelentek meg? – Ujfalvy Sándor emlékezéseiben utal a Hankes Bálint-féle naptárra; mi volt ez? – A Magyar Országos Tornaszövetségnek ismerjük 10 évkönyvét; több nem jelent meg? – A Tájékoztató Iroda 1948. júniusi bukaresti, a JKP-t megbélyegző határozatának szövegét keressük. – Mikor adták ki utoljára magyarul a Perzsa leveleket? – Bobula János a Magyar Ipar és Kereskedelmi Közlöny alapította, ahogy a Pallas írja, vagy Szinnyei tudja jól, s "Lap" szerepel a címben? Esetleg két különböző kiadványról van szó? – Berlitz-könyvek vannak-e a könyvtárban, – kérdezi egy olvasó. A millennium idején megjelent egy többkötetes mű Magyarország kulturális viszonyairól; mik a bibliográfiai adatai?

A kérdések között van jó néhány, amelyiknél nyilvánvaló, hogy nem elég a tényyszerű választ megadni. Ilyen például az Ekésfront, a millenniumi mű, a Tornaszövetség évkönyvei, az éjszakai pótlék, a Proudhon-mű. Ezekben az esetekben (de másokban is) szükség van a helyes megoldáshoz tudni azt, mihez, miért van szüksége az olvasónak az adatra. Döntő, hogy a kérdés megválaszolása előtt alaposan tisztázzák az olvasó problémáját. Néha hosszú és bonyolult munkát lehet megtakarítani, ha megtudjuk, hogy a kérdező hol olvasta, hallotta, látta a "kérdést". Az olvasó tévedését, memóriájának zavarait lehet korrigálni a helyesen lefolytatott interjúval. Az interjú elmulasztása viszont olyan tévedéseket eredményezhet, hogy az észak-dél ellentétéről érdeklődő olvasó az amerikai polgárháború irodalmát kapja kézhez, holott korunk égető problémája iránt érdeklődik.

A hallgatónak következő lépésként meg kell állapítani, milyen információs elemek vannak a kérdésben, s hogy melyik keresési vonalon érdemes elindulnia. Módszertani alapkövetelmény, hogy mindenben kételkedni kell és minden adatot ellenőrizni kell.

Nagyon fontos, hogy a keresés logikus, kapkodástól mentes és célszerű legyen. Türelmesen végig kell nézni a számbajöhető kézikönyveket, bibliográfiákat. Gyakori, hogy a legjobbnak tűnő eszköz nincs meg, nem találjuk a helyén, a folyóirat a könyvkötőnél van, éppen az az ív nyomdahibás vagy a mű hiányos. Ilyenkor a hallgatónak kerülő utat kell választania, ami gyakran hosszadalmassá teszi a keresést.

Vannak olyan kérdések, amelyeknél nem a megoldás a fontos, hanem a helyzet felismerése. Pl. az olvasó ókori görög szerzők munkái után érdeklődik; e művekről kiderül, hogy elvesztek, már a középkorban sem ismerték őket, azóta sem kerültek elő, – ezt a tényt az olvasó előtt több forrásból kell bebizonyítani. – Más esetben a Migráció hatása a kelet-európai országok gazdaságára c. mű keresése során derül ki, hogy a feladatban olvasható szöveg (tízéves kislány nyújtja át a cédulát azzal, hogy a rajta levő könyvet keresi édesapja) hordozta az igazi információt: témáról van szó, nem konkrét műről. – helyzet az is, hogy valaki felajánlja megvételre a könyvtárnak a Várad Regestrumot, 200 forintért; nemcsak azt kell megállapítani, hogy mi a mű, mennyi a forgalmi értéke, hanem azt is, hogy az adott könyvtárnak szüksége van-e a forráskiadványra. – Népművelés-szakos főiskolai hallgatók szakterületük legújabb szakirodalmának rendszeres feltárását kéri; nem a feladat megtervezése, elvégzése itt az igazi kérdés, hanem az, hogy a hallgató el tudja-e dönteni, két kurrens népművelési bibliográfia mellett indokolt-e házi használatra ilyesmit készíteni.

Hallgatóinknak nemcsak a választ kell megadni, hanem le kell írni a gondolatmenetet, a keresési lépéseket is, az elkövetett hibákkal együtt. Ez nem csak az ellenőrzést teszi könnyebbé, hanem megvilágítja a különböző gondolkodásmódokat, lehetővé teszi a megoldás követését, a logikátlanságok, tévedések kiszűrését, az értékelés során pedig minden hallgató számára érdekes és hasznos tanulságokkal jár.

A hallgatók nem szívesen írják le a rossz lépéseket, sikertelen kísérleteket, pedig gyakran tanulságosabbak, mint a hibátlan megoldások. (Egy alkalommal úgy látszott, hogy a hallgató nem önállóan dolgozott, mert egy meglehetősen nehéz kérdés nagyon szép, egyenesvonalú megoldását adta be. Csak utóbb derült ki, hogy ezt négy sikertelen – de nem közölt – próbálkozás előzte meg.)

Az irodalomkutatás gyakorlása

Talán a legnehezebb feladatot az irodalomkutatás jelenti hallgatóink számára. Erre legkorábban két félév után kerülhet sor, amikor már ismerik a keresés metodikáját, a tájékoztató eszközök különféle típusait, s jónéhány olyan feladaton túl vannak, amelyek fejlesztették problémamegoldó képességüket, kritikai érzéküket, empátiás készségüket.

Az irodalomkutatás esetében a hallgatónak pontosan meg kell határoznia a felhasználó személyét (iskolai végzettségét, a témában való jártassága szintjét, nyelvismeretét). Ismernie kell a célt, amely az olvasót vezeti. Meg kell határozni, hogy milyen tudományterületeken kell keresni, le kell írnia a felhasznált forrásokat, s végül az elkészült anyagot rendezett formában közölnie. Nagyon sokat elárul a szerkezet, mert csak akkor lehet az anyagot logikus rendbe hozni, ha azt valóban ismeri is.

Az irodalomkutatási témák változatosak: hangosított diasorozat készítésének módszerei (egy gyár oktatási előadójának); a nyugat-európai kommunista pártok visszaszorulásának okairól (MLEE hallgatójának); a játék szerepe az ember életében (tanulmányhoz); felújítható népszokások (népművelőnek); a rugalmas munkaidő bevezetésének tapasztalatai (munkaügyi előadónak); az augsburgi csatáról (középiskolásnak); a katarokról (középiskolásnak); Carl von Ossietzkyről (érdeklődőnek); az ünnepek elsekélyesedésének okairól és megakadályozásának pedagógiai lehetőségeiről (középiskolai tanárnak); az emlékezet működéséről (főiskolai végzettségű érdeklődőnek); az osztrák-magyar kapcsolatokról (delegáció-vezető tanácsi tisztviselőnek); a dák-román kontinuitás elméletéről (főiskolai hallgatónak) stb.

Vannak olyan témák, amelyekhez jó néhány tudományterületről lehet és kell gyűjteni az anyagot. (Pl. a játék szerepe, az ünnepek helyzete, osztrák-magyar kapcsolatok). Némely esetben a válogatás nehéz (katar eretnecség, augsburgi csata); van, ahol a probléma abból fakad, hogy speciális szempontokat is figyelembe kell venni (a diasorozatot meg akarják csinálni, tehát technológiai leírások is szükségesek); az Ossietzky-téma megoldása nehezen képzelhető el csak magyar nyelvű irodalom alapján.

Itt is problémát jelenthet, – hasonlóan a faktografikus és bibliográfiai adatok kereséséhez, – hogy az egyes feladatok nem azonos súlyúak. Vannak nehéz, sok időt (10–15 órát) igénybe vevő feladatok, és vannak, amelyek jóval hamarabb elkészülnek. Sajnos, eddig még nem tudtuk megvalósítani, hogy a feladatok valóság-ízűek is legyenek, széles körű kutatást is igényeljenek, problémát is hordozzanak, műveltség-fejlesztő szerepük is legyen, helyben is meg lehessen oldani őket, s ráadásul azonos nehézségi fokon is álljanak.

Az elkészült munkák értékelése a csoport előtt történik, hogy mindenki számára világos legyen: mit kell elkerülni és melyek a jó megoldások. Legsúlyosabb hiba a felszínesség, vagyis ha nem elég széles körben folyt a keresés, nincs a hallgatónak kritikai szelleme, és ha nem vette kezébe az irodalomjegyzékben szereplő tételeket.

Érdekes módon a legnehezebb feladatok szoktak a legjobban sikerülni; úgy látszik, valóban súly alatt nő a pálma. A feladat nehézsége, illetve könnyű volta természetesen sok mindentől függ, többek között a hallgató másik szakjától is. Ezért pl. egy történelem szakos hallgató lehetőleg az átlagosnál bonyolultabb történelmi tárgyú kérdéssel kerüljön szembe. Az első félévben még nem, de a másodikban már arra is ügyelni kell, hogy a jobb képességű hallgató nehezebb, a gyengébb, könnyebb feladatot kapjon. (A diákok munkáiból készült eseteleírások közül néhány a Könyvtáros c. folyóiratban olvasható.¹¹)

Semináriumi referátumokon, feladatmegoldásokon kívül a hallgatóknak házi feladatokat is kell készíteniük. (Bár megjegyzendő, hogy a referenz kérdések megoldásának egy része, az irodalomkutatások teljes egészükben nem a szemináriumi órákon készülnek, a dolog természeténél fogva.) A házi feladatoknak többnyire az a céljuk, hogy bizonyos eszköztípusokat a hallgatók feltétlenül kézbevétele útján, alaposan ismerjének meg. Ezért kellett például megvizsgálni a különböző dokumentumtípusok regisztráltságát az egyes nemzeti bibliográfiai ciklusokban, vagy összehasonlíthatóan elemezni három kurrens szakbibliográfiát vagy referáló lapot, vagy idegennyelvű általános lexikonok szócikktípusait tanulmányozni.

A fentiekben sok mindenről, köztük fontos kérdésekről nem esett szó; nem foglalkoztunk a tájékoztatás oktatásának történetével, a magyar és külföldi tapasztalatokkal, más tárgyakkal való kapcsolataival, azzal, hogy hogyan és milyen körülmények között gyakorolnak hallgatóink, mi a véleményük a gyakorlatvezetőknek ismereteikről, s ők milyennek látják e munkát a valóságban. Helyettük álljon itt az eredményekből és problémákból, úgy is mondhatnám örömeiből és bánatokból álló csokor:

- jó, hogy a szemináriumok egy részét élő könyvtári környezetben tarthatjuk;
- rossz, hogy a könyvtárak kézikönyvtáraiban nem elég az idegen nyelvű segédkönyv, némely típusok szinte teljesen hiányoznak (pl. a külföldi nemzeti bibliográfiák);
- jó, hogy a tájékoztatás szakirodalma nagy;
- rossz, hogy ebből kevés olvasható magyarul, s vidéken nehezen hozzáférhető;
- jó, hogy a tárgy oktatója a tanítás során nem esik ki a gyakorlatból;
- rossz, hogy a feladatcentrikus oktatás rendkívül időigényes;
- jó, hogy a hallgatók többsége érdeklődik a tárgy iránt, szívesen foglalkozik vele;
- rossz, hogy nincs rá elég idejük;
- jó, hogy minden évfolyamban van 15–20 olyan hallgató, aki valóban alkalmas erre a munkára, s több, aki alkalmassá válhat;
- rossz, hogy a végzettek közül kevesen dolgoznak tájékoztató könyvtárosként.

IRODALOM

1. A főiskolai könyvtárosképzés óra-, vizsga- és tanterve. Kézirat. 1983. 19 p.
2. TÓTH Gyula: A könyvtárosképzés néhány kérdéséről ... = Könyvtári Figyelő, 1980. 2.sz. 170–184.p.
3. FOSKETT, D.J.: Tájékoztató munka a könyvtárakban. Bp. 1962. KMK. 105 p.
4. POLZOVICS Iván: Bevezetés a szakirodalmi dokumentációba ... Bp. OMDK. 1962. 450 p.
5. SZENTMIHÁLYI János: A tudományos tájékoztatás elméletének kialakulása. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 1968. 8–9.sz. 597–619.p.
6. WHITTAKER, K.: A referenz és tájékoztató szolgálat elméletének megalapozásáról. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 1978. 9.sz. 419–423.p.
7. GALVIN, Thomas J.: Reference services and libraries. = Encyclopedia of library and information science. 25.vol. Ed Allen Kent, Harold Lancour, Jay E. Daly. New York, Basel, Dekker. 1978.
8. EWERT, G.: Einige Überlegungen zur bibliothekarischen Informationstätigkeit und Auskunftstätigkeit. = Zentralblatt für Bibliothekswesen, 1979. 3.sz. 103–110.p. (Töm. Dezső Zsigmondné. Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 1980. 2–3.sz. 84–87.p.)
9. Érdekes módozatot ír le: JENNERICH, J. Edward – JENNERICH, Elaine Zaremba: Teaching the reference interview. = Journal of Education for Librarianship. 1976. 2.sz. 106–111.p.
10. STYCH, F.S.: "The Flow Chart Method." = RQ. 5(1966) 14–17.p.
11. FERENCZI Zsuzsanna: 10 kérdés – 10 megoldás. = Könyvtáros, 1981. 4.sz. 201–206.p.; 5.sz. 274–279.p.